

*С. О. Корецька,
к. е. н., доцент, Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки України*

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ЗАГАЛЬНОМУ КОМПЛЕКСІ ПРІОРИТЕТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Визначено закономірності співвідношення централізованих і територіальних ресурсів бюджетної системи. Розкрито цільову та змістовну сутність напрямів державної політики.

Conformities to the law of correlation of the centralized and territorial resources of the budgetary system are certain. Having a special purpose and rich in content essence of directions of state policy is exposed.

ВСТУП

Сучасний стан і розвиток соціальної сфери, а саме формування її матеріально-технічної бази й удосконалення механізму фінансового забезпечення, стосуються, у першу чергу, інтересів населення. Значущість цього питання зумовлена тим, що галузі, які обслуговують населення, знаходяться сьогодні в тяжкому стані. При цьому особлива увага економістів зосереджена на дефіциті коштів як головної причини затримки розвитку не тільки соціальної сфери, а й української економіки в цілому. Проте на фоні кількісної оцінки проблеми зникає в тінь її якісна, найбільш змістовна сторона, пов'язана з механізмами та інструментарієм створення, руху і розподілу фінансових ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічному і науково-прикладному дослідженню проблем регулювання соціально-трудомих відносин в економіці присвячені праці таких відомих зарубіжних учених-економістів, як Ф. Бергера, С. Брю, Ю. Бріггема, Л. Гітмана, С. Бузановського, Л. Владимірової, В. Забродіна, І. Кисельова та українських вчених: В. Геєця, С. Дзюби, Ю. Краснова, Е. Малиновської, А. Мерзляк, С. Пірожкова, А. Хомри, М. Чумаченка та ін.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів показує, що в них переважно обговорюються загальні напрями розвитку соціально-трудомих відносин. Потребує подальшого дослідження сутність соціально-трудомих відносин і їх місце в теорії економіки праці в умовах розвитку ринкових відносин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити закономірності співвідношення централізованих і територіальних ресурсів бюджетної системи;

— розкрити цільову та змістовну сутність напрямів державної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як свідчить вітчизняна і зарубіжна практика, кожен інструмент може бути активним як твірним, так і руйнівним елементом при вирішенні окремих чи загальних фінансових проблем [6, с. 14]. Тому їх економічна оцінка повинна здійснюватися не тільки з формальної фінансової позиції прибутковості чи збитковості. У даному випадку необхідно використати більш глибокий рівень конкретики й аналізу проблем, що вивчаються.

На наш погляд, ефективне управління обмеженими ресурсами, прийняття управлінських рішень неможливе без постійного науково-теоретичного осмислення причинно-наслідкових зв'язків розвитку соціальної сфери і її сьогоднішньої матеріальної основи, тож зупинимось на них більш детально.

Труднощі становлення системи матеріального забезпечення соціальної сфери на сучасному етапі мають два головні аспекти:

— в умовах планової економіки централізований розподіл ресурсів передбачав відповідальність уряду за виконання соціальних зобов'язань держави на всіх рівнях бюджетної системи. В часи існування радянського союзу частка союзного і територіального бюджетів по видатках на соціально-культурні заходи, відповідно, становила у відсотках 38:62. Зміна старої системи і фор-

мування нової ринкової зумовила зміну даного співвідношення в пропорції 18:82. Таким чином, можна констатувати збільшення фінансового навантаження на територіальні бюджети при неадекватному зростанні доходів майже в три рази;

— однією із суттєвих причин тотального дефіциту грошових коштів у соціальній сфері є обмеженість і низька ефективність інструментів, технологій і механізмів фінансування соціальних витрат, які застосовуються урядом на сучасному етапі.

Розглянемо в деталях обидва аспекти проблеми, що вивчається.

Головною особливістю питання про співвідношення загальнодержавних і територіальних фінансів на сучасному етапі є те, що ресурсна база, що забезпечує виконання регіональними органами влади покладених на них функцій із забезпечення соціальної сфери, формується безпосередньо на рівні суб'єктів України [4, с. 29]. Саме з територіальних (регіональних та місцевих) бюджетів сьогодні фінансується значна частина видатків, передбачених державою для забезпечення життєдіяльності людини.

В останні роки перенесення навантаження відповідальності на регіони в умовах обмеженості бюджетного потенціалу суттєво підриває позиції соціальної сфери. Зменшується рівень бюджетного забезпечення галузей, що обслуговують населення країни. Дисбаланс бюджету як наслідок перевищення темпів зростання витрат над доходами ще більшою мірою актуалізує питання про якість розподілу загальнодержавних фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи.

У даній ситуації, з нашої точки зору, певний інтерес має становити порівняльний аналіз співвідношення і матеріальних пропорцій фінансування загальнодержавних потреб в умовах командно-адміністративної економіки радянських часів та сучасної ринкової економіки України.

В Україні сьогодні кошти консолідованого бюджету розподіляються практично порівну між державним та територіальними бюджетами. При цьому протягом періоду проведених останнім часом реформ чітко виявляється тенденція до централізації фінансових ресурсів. Відповідно, зниження частки територіальних бюджетів в консолідованому бюджеті держави призводить до зниження можливостей для фінансування життєдіяльності населення [5, с. 44]. Водночас відомо, що тенденція до посилення вертикалі влади супроводжується процесам централізації ресурсів у державному бюджеті. Свідченням тому є сформоване на даному етапі практично рівне співвідношення величини ресурсів державного і територіального бюджетів. Але незважаючи на достатній, на нашу думку, потенціал державного бюджету, він реалізується далеко не повністю. Виходячи з цього, можна припустити, що наявні ресурси державний бюджет використовує на інші цілі. Очевидним і важливим, на нашу думку, є той факт, що ці бюджетні ресурси не мають адресної соціальної направленості, тому матеріальне забезпечення соціальної сфери в сучасних українських умовах характеризується відсутністю пріоритету в загальному комплексі цілей і завдань держави.

Разом з тим в останні роки проблема матеріально-го забезпечення соціальної сфери досить широко обговорюється в економічній літературі. У результаті економічної полеміки виявляється неоднозначність думок з цього питання. Економічні погляди одних економістів засновані на більш уважному ставленні держави до розвитку соціальної сфери й підвищенні ролі державного бюджету в рішенні соціальних проблем [1, с. 29]. Інші економісти, посилаючись на світову практику, вважають, що, у першу чергу, необхідно в рамках конкретної території планомірно домагатися збільшення власного бюджетного потенціалу і що збалансованість бюджетів є функцією органів влади відповідного рівня [2, с. 19].

Наша точка зору зводиться до того, що економічна політика держави, заснована на тому чи іншому підході, так чи інакше, рано чи пізно зіткнеться з певними труднощами й суперечностями. Так, недоліком першого підходу є підвищення у суспільстві настрою утримання, іншими словами, розрахунку територіальних бюджетів на фінансову допомогу з вищого бюджету. Як правило, наслідками такої політики стають бюджетна криза і бюджетний екстремізм. Однак держава, на наш погляд, цілком здатна зберегти економічну й соціальну стабільність, якщо надавана з державного бюджету фінансова допомога з наукового погляду буде обгрунтована і загальноприйнята.

Недоліком другого підходу є те, що сучасний механізм розподілу ресурсів у бюджетній системі України ще не пройшов всі етапи свого розвитку і тому не є досконалим. Тому із соціально-економічного погляду територіальний бюджет не в змозі ефективно виконувати функції забезпечення соціальної сфери і народного господарства. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність фінансової допомоги. У зв'язку з цим треба удосконалювати не тільки методи формування й ефективного використання бюджетних коштів на територіальному рівні, а й техніку розподілу загальнодержавних ресурсів між бюджетними рівнями.

Таким чином, викладена нами позиція найбільш повно враховує позитивні сторони обох підходів, мінімізує зазначені недоліки і при виборі пріоритетів економічної політики щодо цього є більш прийнятною.

Крім сказаного, необхідно також відзначити, що останнім часом у співвідношенні централізованих і територіальних ресурсів бюджетної системи чітко виявляються такі закономірності:

— з підвищенням концентрації фінансових ресурсів у центральному бюджеті погіршується стан територіальних фінансів;

— зменшення частки територіальних фінансів спричинює погіршення економічного й соціального стану в регіонах;

— зниження параметрів економічного й соціального розвитку регіону призводить до погіршення цих показників у цілому по країні.

З урахуванням наведених закономірностей є достатньо підстав, щоб відзначити негативну тенденцію у формуванні ресурсів бюджетної системи і наслідків, що впливають звідси: незважаючи на високий рівень у коштів у центральному бюджеті, знижується рівень економічного і соціального розвитку держави.

На підставі викладеного розуміння сутності і ролі держави у сфері соціальної політики, ми дійшли такого висновку. В умовах становлення української державності, безумовно, необхідно вдосконалювати технології й методику формування та розподіли фінансових ресурсів не тільки в міжбюджетному аспекті, а й між сферами їх використання. Проте, на нашу думку, це не найголовніше завдання соціально-економічної політики. Найбільш важливе й істотне питання полягає не в методології та методах розподілу матеріальних ресурсів суспільства, а в тому, що саме необхідно розподіляти, тобто в ресурсній базі суспільства і її економічних пропорціях. Ми вважаємо, що при такій постановці питання розвиваються межі застосування теорії й практики фінансів і окреслюється більша макроекономічна проблема, оскільки формування пропорції фінансових ресурсів безпосередньо пов'язане з визначенням державних пріоритетів. Які інтереси держави, такі й основні напрями використання коштів.

Вирішення проблеми недофінансування соціальної сфери і пошуку шляхів збільшення коштів на ці цілі повинні здійснюватися за трьома ключовими і взаємозалежними напрямками:

1. Створення та розвиток матеріально-технічної бази функціонування соціальної сфери й механізмів її фінансового забезпечення шляхом зміни співвідношення в структурі ресурсної бази національної економіки.

2. Формування нового типу ставлення держави до проблем соціальної сфери та зміни пріоритетів її розвитку в рамках соціально спрямованої ідеології.

3. Удосконалення нормативного підходу в забезпеченні соціальної сфери як найважливішої форми державного регулювання економіки.

Розкриємо цільову та змістовну сутність сформульованих напрямів державної політики.

Сукупні фінансові ресурси, створені в нашій державі, що реально обслуговують народногосподарський оборот, сконцентровані в трьох сегментах національної економіки: у бюджетній системі, у позабюджетних фондах і в підприємницькому секторі. У сучасних українських умовах вони розподіляються приблизно в таких пропорціях.

За останні п'ять років в українській економіці намітилася тенденція до концентрації фінансових ресурсів саме в бюджетній системі, які зросли, за деякими оцінками, з 44 до 48%. При цьому скоротилися ресурси, що залишаються в розпорядженні підприємств та організацій, з 42 до 38%. Очевидно, що процес централізації фінансових ресурсів у бюджетній системі руйнує економічний потенціал реального сектора. Водночас розвиток невиробничої сфери, безумовно, пов'язаний з економічними можливостями останнього. Оскільки добробут суспільства значною мірою залежить від збалансованого співвідношення розвитку матеріального виробництва і соціальної сфери, необхідно, насамперед, скорегувати пропорції самої бюджетної системи держави.

На сучасному історичному етапі трансформація інтересів держави і зміна морально застарілих поглядів на розвиток соціальної сфери, на наше глибоке переконання, має повною мірою підпорядковува-

тись головній меті суспільства — забезпеченню ефективного формування розвитку людського потенціалу. Це означає: збереження багатонаціонального етносу, збереження соціальної й політичної стабільності, і в кінцевому підсумку — збереження цілісності держави [3, с. 66].

Не збільшивши видатки на соціальну сферу, тобто на людину, суспільство обов'язково опиниться в становищі, коли в країні не буде здорового та освіченого покоління, здатного працювати, розвивати економіку, рухати вперед науку, створювати нову техніку, іншими словами, суспільство втратить фізичний і інтелектуальний потенціал населення країни. А це рано чи пізно призведе до деградації суспільства і розпаду держави. Всесвітня історія свідчить, що така була доля, у першу чергу, багатонаціональних держав, де завжди спостерігалась велика загроза національного й територіального сепаратизму, де території, маючи різні рівні економічного та соціального розвитку, в екстремальних умовах намагалися вирішувати свої проблеми самостійно, відокремившись від єдиної держави.

ВИСНОВКИ

Отже, з урахуванням реальної ситуації у вітчизняній економіці можна констатувати, що основний шлях вирішення проблеми зміцнення матеріальної бази соціальної сфери — ця зміна пріоритетів у розподілі фінансових ресурсів держави на користь життєзабезпечення людини. Із цього погляду необхідно додати, що в цілому не виникає сумнівів посилення тенденції зростання соціального напруження суспільства внаслідок централізованої концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті. Тому практичний бік вирішення цього питання вимагає об'єктивного співвідношення централізованих і регіональних ресурсів, а отже, необхідним є пряме державне регулювання фінансових потоків і нормування фінансових ресурсів, що надаються державою на розвиток соціальної сфери.

Література:

1. Бланк И.А. Управление формированием капитала. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2000. — 512 с.
2. Богдан І. Проблеми активізації інвестиційної діяльності в Україні // Економіст. — 2000. — № 7—8. — С. 18—23.
3. Дацій Н.В. Соціальні аспекти оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2004. — № 3. — С. 65—70.
4. Скрипник А.В. Державне регулювання трансформаційної економіки (аспекти моделювання): Монографія. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. — 312 с.
5. Шаров Ю.С. Соціально-економічна ефективність муніципальних інвестиційних проектів // Економіка України. — 2006. — № 8. — С. 43—52.
6. Шевчук В.Я., Рудченко О.Ю. Актуальні питання регулювання відтворення основних фондів і вдосконалення амортизаційної політики // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. — 2006. — Вип. 1. — С. 13—21.

Стаття надійшла до редакції 16 січня 2009 р.